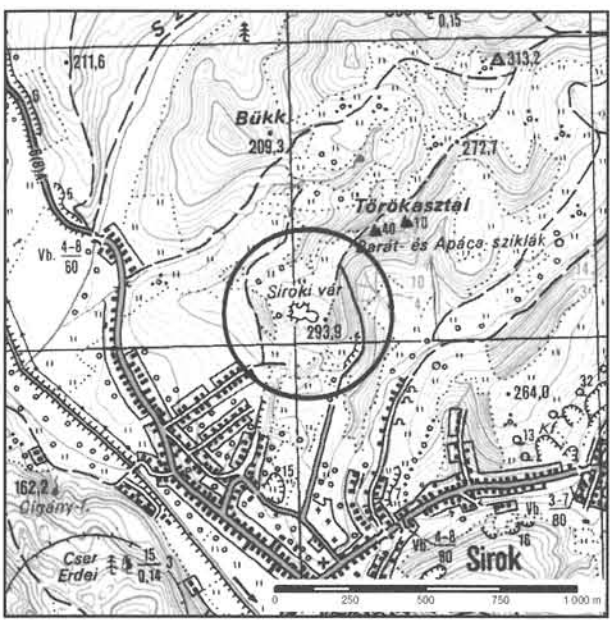
46. Sirok – vár



A községtől északra emelkedő, 296 m tszf. magas, nagyrészt kopár riolittufa sziklacsúcson emelkednek a Mátra-vidék egyik leglátványosabb és leghosszabb életű hegyivárának 1965 és 1972 között, majd 2003-ban ásatásokkal vizsgált, de egy jelentősebb műemléki helyreállításra máig váró romjai.

Az erősség két, egymástól markánsan elváló részre tagolódik: a hegy legmagasabb keleti sziklatömbjét elfoglaló, s annak megfelelően szabálytalan, kissé nyújtott, nyugat felé elkeskenyedő alaprajzú – mintegy 50 × 30 m-es kiterjedésű – felsővára és az nyugati, a mintegy 10 méterrel alacsonyabb pihenőn elhelyezkedő, hasonló méretű alsóvára. Maga a nyugat felől csak egy sziklába vágott folyosón keresztül megközelíthető felsővár három, kelet felől lépcsőzetesen ereszkedő felületből áll. A legmagasabb terület déli részén egy lakóépület déli és keleti külső falai állnak jelentősebb magasságban, nyílás(ok) részleteivel, másutt az egységes jelleget mutató külső várfalak átlagos magassága csupán 2 m. A falak által övezett területen – leszámítva néhány falcsonkot – ma csak egy építmény részletei láthatóak: déli várfal közepe előtt egy középpilléres, fiókos dongaboltozatos építmény romjai. Ide érkezik a felsővár tömbjében kialakított sziklajáratok egyikének felvezető lépcsője, egy másik, ugyancsak sziklába vágott, öt nyúlványra tagolódó pincetér-együttes lejárata északkeleten nyílik.

Az ugyancsak a terephez alkalmazkodó, szabálytalan alaprajzú alsóvár egy-egy délnyugati és egy északkeleti ötszögű, ágyúlőrésekkel áttört falú bástyából és a közöttük elhelyezkedő, keleti homlokfalában az egykori bejárati kaput magába foglaló „félbástyából" áll, az északkeleti bástya keleti oldalán egy további, már a sziklából kifaragott, de erősen lekopott, gyalogkapuként értelmezhető védőművel. A déli fal mellett egy sziklába mélyített nagyméretű, egykor hevederívekkel tagolt tér (istálló) maradványai találhatóak, előtte kút. A külső oldalon, főleg északon figyelhetőek meg további, sziklába vágott erődítésnyomok, árkok, palánkszerkezet maradványai (*46. ábra*).

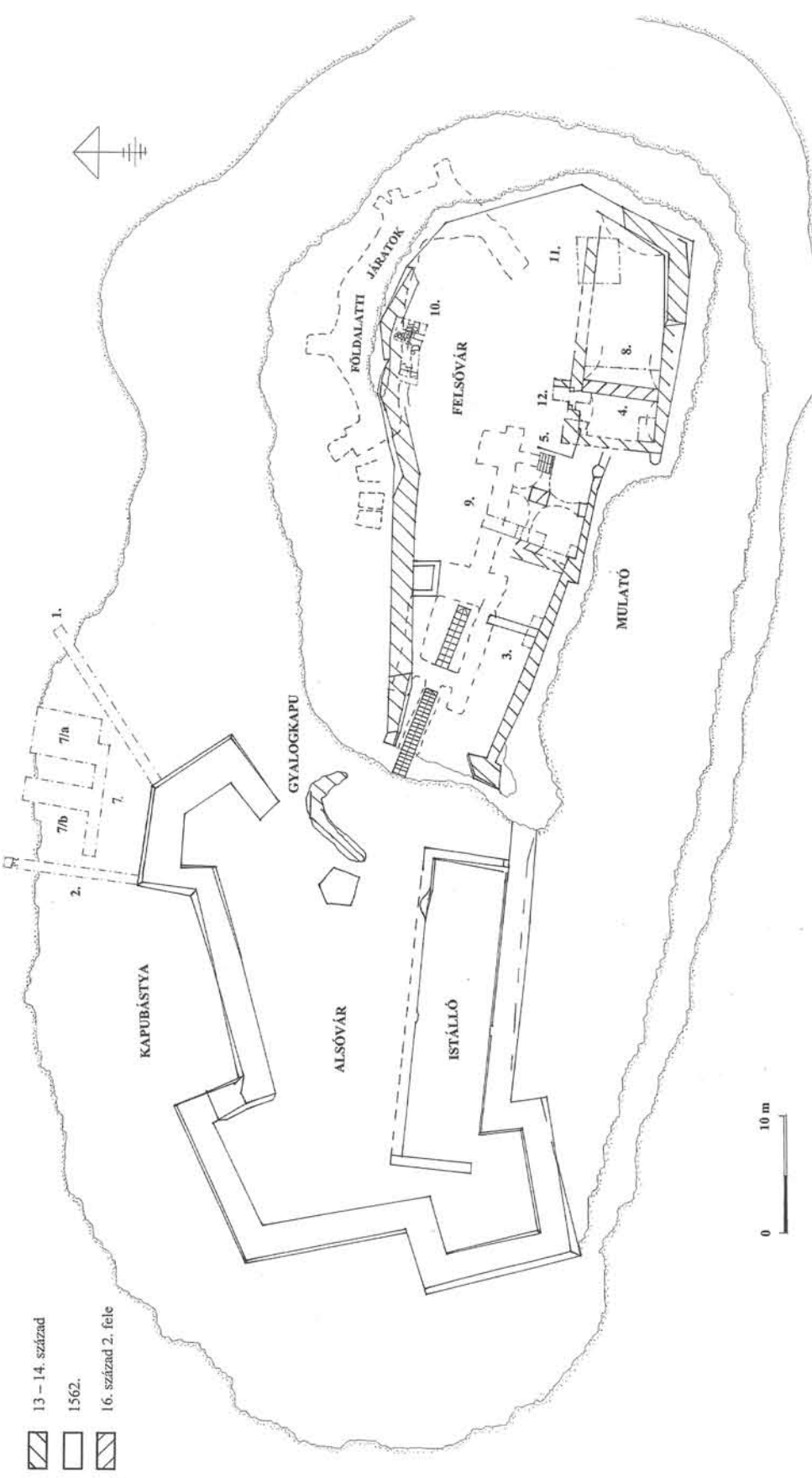
A környék felett uralkodó vár már korán felkeltette az országleíró és helytörténeti kutatás figyelmét, így Vályi Andrásnak és Rómer Flórisnak köszönhetjük a „külső kapu felett" volt s ma már nem létező egykori felirat megörökítését, mely Országh Kristóf 1562. évi itteni építkezéseinek írásos bizonyítéka.[1] A későbbi irodalomból Vargha Tivadar 1911. évi leírása[2] és Pásztor József 1933-ban megjelent megyei várkönyve,[3] majd Gerő László 1955. évi összefoglalása[4] emelendő ki. A középkori történeti adatokat később Fügedi Erik, Engel Pál és Györffy György gyűjtötték össze.[5] Az első régészeti ásatásokat 1965 és 1972 között Kovács Béla vezette, ekkor a felsővár sziklajáratainak és a külső árokrendszernek a kitisztítása mellett sor került az alsóvár teljes, a szikla alkotta járószintig terjedő feltárására. E kutatásokról az ásató csupán két, szövegében nagyrészt megegyező összefoglalásban számolt be,[6] ahol ugyan az írásos forrásokat is ismertette, dokumentációs- és leletanyagot azonban nem tett közzé. Ezt követően 2003-ban Fülöp András végzett szondázó ásatást a felsővár számos pontján és az alsóvár északkeleti bástyájának előterében. Munkájáról részletes, dokumentált jelentést tett közzé, melyben az eddigi kutatás eredményeinek kritikus értékelése mellett függelékben közölte a vár 1687. évi inventáriumát is.[7]

A várat az írott források szerint valószínűleg az Aba-nemzetség Borh-Bodon-ága emeltette 1320 előtt, ekkor a hűtlen Bodon fia Demetertől és Verpeléti Nagy Leustáktól Károly Róbert hívei foglalták el. Ettől kezdve kisebb megszakítással királyi vár, majd 1372-ben az általa itt végeztetett építési munkák fejében várnagya, Domoszlai Miklós kapta zálogba. Tőle 1388-ban Tari László váltotta ki, aki 1389-ben királyi adományt szerzett rá.[8] Az utolsó Tari, György halála (1472) után a Kompoltiak, majd 1522-től az Országhok birtokolták. Országh Kristóf halála (1567) után enyingi Török Ferenc szerezte meg, később a Nyáriak örökölték. A török 1596-ban ellenállás nélkül foglalta el, s kisebb harcok után adta fel 1687-ben. Katonai szerepe a Rákóczi-szabadságharc után szűnt meg, birtokosai ezt követően sorsára hagyták.[9]

Ismereteink mai fokán csupán nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy a 13. századi siroki vár kiterjedése megegyezett a mai felsővárával. Az egyes részletek vonatkozásában ugyanakkor ma még csak annyi állítható, hogy a mai várfalak legkésőbb a 14–15. századból származnak, s ez vonatkozik a felsővár délkeleti részén csak részlegesen feltárt, több periódusú, téglalap alaprajzú (lakó-) épületszárny legkorábbi formájára is.[10] Az itt keresett lakótorony és a déli fal közepén sejtett kerek „védőtorony" léte egyelőre nem bizonyítható, ahogy nem tűnik megalapozottnak a már az alsóvárhoz sorolható, sziklából kivájt „gyalogkapu" esetében egy, a 13. századnál korábbi építési idő feltételezése sem.[11] További ásatások szükségesek az északi várfal belső oldalán állt épületek elrendezésének és időrendjének, továbbá a felsővár nyugati részének értelmezéséhez is.[12]

A felsővárba itt vezető folyosót minden bizonnyal még a középkorban alakították ki, míg az itteni további sziklavágatok nagy valószínűséggel már az alsóvár 1562. évi kiépítéséhez köthetők, s kora újkorinak tekinthető így a déli fal mellett álló boltozatos épület is.[13] Az Országh Kristóf által 1562-ben, részben elbontott román kori falusi templom(ok) köveiből emeltetett ágyúbástyák s így a várkapu rendszere nagyrészt tisztázható volt. Ugyanakkor valószínű, hogy nagyrészt már a török hódoltság korához kell kötnünk a belsőben feltárt gazdasági épületeket és építményeket, sőt az északi erődítések jelentős részét is.[14]

[1] Kovács B., 1978. 556.; Fülöp A., 2004. 139.
[2] Vargha T.., 1911.
[3] Pásztor J., 1933. 45–49, 100.
[4] Gerő L. 1955., 199–203.; D. Matuz, E. – Nováki, Gy. 2002. 12, 96 (Abb. 20.)
[5] Fügedi E., 1977. 188.; Engel P., 1977. 149–150.; Engel P., 1996. I. 411.; Györffy Gy., 1987–1998. III. 131.
[6] Kovács B., 1975.; Kovács B., 1978.
[7] Fülöp A., 2004.
[8] Györffy Gy., 1987–1998. III. 131.; Engel P., 1996. I. 411.; Fülöp A., 2004. 138.
[9] Kovács B., 1978. 556.; Fülöp A., 2004. 138–140. – 1506-ban a Csetnekiek is igényt tartottak a várbirtokra, de a jelek szerint annak birtokába sohasem jutottak, DL 95460.
[10] Fülöp A., 2004. 142.
[11] Kovács B., 1975. 252–253. – E megállapítások kritikája: Fülöp A., 2004. 140–141.
[12] Fülöp A., 2004. 144–145.
[13] Fülöp A., 2004. 145.
[14] Fülöp A., 2004. 145–148.



46. ábra. Sirok – vár (Fülöp A., 2004. nyomán)